

PARTIREP ELECTION STUDY

Vrije Universiteit Brussel

Université Libre de Bruxelles

Katholieke Universiteit Leuven

Universiteit Antwerpen

www.partirep.eu

SAMENVATTING

- **Welke waren de stemmotieven op 7 juni 2009?**
- **Op wie stemde de wantrouwende kiezer?**
- **Wie wisselde tijdens de campagne van partij?**

Naar aanleiding van de regionale en Europese verkiezingen van 7 juni 2009 hebben de Vrije Universiteit Brussel, de Université Libre de Bruxelles, de KU Leuven en de Universiteit Antwerpen gezamenlijk een grondig onderzoek naar de motivatie van de kiezers uitgevoerd. Een representatieve steekproef van 2331 inwoners van Vlaanderen en Wallonië werd eerst uitvoerig bevraagd voor de verkiezingen, en werd daarna nog twee keer telefonisch bevraagd, zowel voor als na de verkiezingen. Deze PARTIREP-verkiezingsstudie biedt het meest volledige zicht op kiezersmotivatie bij de afgelopen verkiezingen. De onderzoekers van dit interuniversitaire consortium stellen vandaag hun eerste resultaten voor.

Uit de analyse blijkt dat de financiële crisis, de sociale zekerheid en de werkloosheid in beide delen van het land de belangrijkste stemmotieven waren. De staatshervorming werd slechts genoemd door 8 procent van de Vlaamse en 5 procent van de Waalse kiezers.

Het vertrouwen van de burgers in het politiek systeem ligt lager in Wallonië dan in Vlaanderen, waar de kiezers blijkbaar vooral vertrouwen hebben in hun eigen regionale instellingen. In Vlaanderen leidt wantrouwen tot een stem voor het Vlaams Belang, LDD of voor de N-VA; in Wallonië is er niet echt een uitgesproken proteststem, ook niet bij Ecolo.

Tijdens de campagne wisselden veel kiezers nog van partij. LDD was aanvankelijk heel succesvol, maar verloor veel kiezers, vooral dan aan de N-VA. Ook de SP.a verloor tijdens de campagne heel wat kiezers onder meer aan Vlaams Belang en Groen! In Wallonië bewoog er ook nog veel, met een sterke terugkeer van de PS ten koste van Ecolo.

HET LEZEN VAN VERKIEZINGSRESULTATEN

Er zijn twee manieren om verkiezingsresultaten te lezen en te interpreteren. De eerste is de snelle methode, de *instant lezing* aan de hand van de pas bekend gemaakte resultaten. Tijdens de verkiezingsavond en tijdens de daarop volgende dagen is dat de enig mogelijke manier om te proberen te achterhalen wat er gebeurd is. Die snelle lezing steunt altijd op een aantal veronderstellingen, onder meer over wat de kiezers precies heeft aangezet om die uitslag te produceren en over de bewegingen van kiezers van de ene partij naar de andere.

Die snelle lezing – waarbij vooral de partijen zelf zo snel mogelijk de toon proberen te zetten – is ongetwijfeld heel belangrijk. Het is immers aan de hand ervan dat de verkiezingsuitslag zijn eerste effecten sorteert, met partijen die ontgoocheld aan de kant gaan staan en partijen die zichzelf als winnaars op de borst slaan. Aan de hand van die eerste lezing nemen partijen posities in en worden er onderhandelingen gevoerd voor het vormen van een nieuwe regeringscoalitie. En toch steunt die snelle lezing op weinig of geen informatie over wat er in het kiezerskorps precies gebeurd is.

Verkiezingen kunnen ook, en wetenschappelijk correcter, geanalyseerd worden op het niveau van de kiezers zelf. Dat is bij uitstek een trage methode. Zij vraagt tijd en vooral zorgvuldigheid. Zij steunt op gesprekken met de kiezers zelf, op breed uitgesmeerde inspanningen om te achterhalen hoe de kiezers gekozen hebben, hoe zij onderling van elkaar verschillen. Het beeld wordt een stuk complexer, de grote en eenduidige conclusies brokkelen af.

Drie maanden na de verkiezingen beschikken wij nog niet over dat complete en genuanceerde verhaal¹. Vandaag kunnen we echter al wel een antwoord geven op een aantal vragen die in de eerste interpretatie van de verkiezingsuitslag al snel opdoken, en toen niet noodzakelijk het juiste antwoord kregen of de juiste dosis nuancering meekregen. Een eerste analyse laat ons toe dit reeds met een grotere graad van zekerheid te verklaren.

1. Wij hebben onszelf daarvoor een jaar gegeven, en zullen tegen 7 juni 2010 een boek klaar hebben met de volledige analyse van de voorbije regionale verkiezingen:
Kris DESCHOUWER, Pascal DELWIT, Marc HOOGHE & Stefaan WALGRAVE (red) (2010), *De regionale verkiezingen van 7 juni 2009*, Brussel: VUB Press;
Kris DESCHOUWER, Pascal DELWIT, Marc HOOGHE & Stefaan WALGRAVE (éd) (2010), *Les élections régionales du 7 juin 2009*, Bruxelles : Editions de l'ULB.

DE METHODE

Het verkiezingsonderzoek van PARTIREP heeft een uniek design. Ons onderzoek verliep in drie opeenvolgende golven, waarbij telkens opnieuw dezelfde groep kiezers ondervraagd werd. De eerste golf liep van 21 februari tot 23 mei 2009 en bestond uit een *face-to-face* interview van een veertigtal minuten met 2331 Waalse en Vlaamse kiezers (om budgettaire redenen konden de Brusselse kiezers niet in het onderzoek worden opgenomen). In een tweede golf die liep van 25 mei tot 6 juni 2009 werden 1845 kiezers een tweede maal telefonisch geïnterviewd – de overigen konden niet opnieuw bereikt worden of weigerden verdere medewerking aan het onderzoek. En van 22 juni tot 24 augustus (dus na afloop van de verkiezingen) werden 1698 kiezers van die groep een derde maal ondervraagd. Dat leverde een schat aan gegevens op, die overigens niet alleen betrekking hebben op het stemgedrag bij de regionale verkiezingen, maar bijvoorbeeld ook op mediagebruik, op opvattingen over democratie, op verwachtingen ten opzichte van volksvertegenwoordigers en op diverse ideologische en filosofische overtuigingen.

De originele steekproef voor het onderzoek werd op louter toevallige wijze getrokken uit het Rijksregister. Dat is de enige steekproeftechniek die toelaat te spreken van een representatief staal van de bevolking, niet scheefgetrokken door bijvoorbeeld het al dan niet bezitten van een vaste of een mobiele telefoon of van een internetaansluiting. Alleen de kiezers die op deze wijze werden geselecteerd konden geïnterviewd worden, ook al vereiste dat verschillende pogingen om ze thuis te kunnen ontmoeten.

Het veldwerk werd in opdracht van PARTIREP uitgevoerd door TNS Dimarso

HET TEAM

Dit onderzoek werd uitgevoerd door de Interuniversitaire Attractiepool PARTIREP, wat de afkorting is van ‘*Participation and representation in modern democracies*’. Interuniversitaire Attractiepolen (IUAP) zijn netwerken van universiteiten die samen en gefinancierd door het Federaal Wetenschapsbeleid de kans krijgen om grote projecten op te zetten. Deze IUAP bundelt de krachten van de departementen politieke wetenschappen van de Vrije Universiteit Brussel, de Université Libre de Bruxelles, de Katholieke Universiteit Leuven en de Universiteit Antwerpen. Ook de Universiteit van Leiden maakt deel uit van het netwerk.

Zoals de naam het aangeeft bestudeert PARTIREP verschillende aspecten van het functioneren van de hedendaagse democratie: lidmaatschap van partijen, politieke participatie, politiek vertrouwen, politieke vertegenwoordiging. Dat gebeurt aan de hand van nieuw verzamelde gegevens. Daarbij hoort het hier voorgestelde Belgische regionale kiezersonderzoek, en onder meer ook een internationale bevraging naar opvattingen van politieke vertegenwoordiging bij parlementsleden in 15 landen en in 65 nationale en regionale parlementen.

Op dit ogenblik brengen de projecten van PARTIREP meer dan 20 onderzoekers samen:

Rudy Andeweg (Leiden)

Teun Pauwels (Bruxelles)

Audrey André (Brussel)

Jean-Benoit Pilet (Bruxelles)

Didier Caluwaerts (Brussel)

Giulia Sandri (Bruxelles)

Pascal Delwit (Bruxelles)

Irina Stefuriuc (Brussel)

Kris Deschouwer (Brussel)

Mihnea Tanasescu (Brussel)

Sam Depauw (Brussel)

Emilie Van Haute (Bruxelles)

Silvia Erzeel (Brussel)

Jeroen Van Laer (Antwerpen)

Marc Hooghe (Leuven)

Tom Verthé (Brussel)

Jonas Lefevere (Antwerpen)

Stefaan Walgrave (Antwerpen)

Tom Louwerse (Leiden)

Kavita Ziemann (Leiden)

Sofie Mariën (Leuven)

DE STEMMOTIVATIE

Wij vroegen de kiezers in onze steekproef drie maal om hun stemgedrag te motiveren. Twee maal vóór de verkiezingen – hun stemintentie van het moment – en één keer na de verkiezingen. Dat deden we ook op verschillende manieren, onder meer met een open vraag waarop zij uitgebreid een eigen antwoord konden geven. We legden hen ook twee keer – bij de eerste en bij de tweede golf – een lijst van mogelijke thema's voor met de vraag welke ervan in eerste instantie meespeelde bij het maken van hun keuze.

Voor de politieke partijen en voor de snelle lezing van de resultaten, is het handig ervan uit te gaan dat alle kiezers achter alle keuzes van een partij staan. De realiteit is natuurlijk veel genuanceerder. Kiezers steunen de partij van hun keuze voor die thema's die zij zelf belangrijk vinden. Zo weten we bijvoorbeeld al heel lang dat vele kiezers van het Vlaams Belang helemaal niet omwille van de wens voor Vlaamse onafhankelijkheid voor die partij stemmen, maar voor de standpunten inzake immigratie en criminaliteit.

Alle eerste debatten en pogingen tot duiding in Vlaanderen bespraken de uitslag heel sterk in communautaire termen. Maar is dat ook het thema dat de kiezers bewogen heeft? Elk verkiezingsonderzoek sinds 1991 toonde aan dat dit niet het geval was. De tijden zijn echter veranderd – met toch al sinds 2004 debatten over BHV en een communautaire impasse sinds 2007 – en misschien hebben ook de kiezers in deze materie hun prioriteiten verlegd.

Het tegendeel is waar. In Vlaanderen gaf 8,1% van de kiezers aan in eerste instantie door het thema van de staatshervorming gemotiveerd te zijn en in Wallonië 4,6%. Veruit de belangrijkste beweegreden om de ene of de andere partij te verkiezen is de financiële crisis, iets meer nog in Wallonië dan in Vlaanderen, waar de sociale zekerheid iets belangrijker is. In Wallonië is ook milieu een iets belangrijker stemmotivatatie dan in Vlaanderen, maar in beide regio's is dat een van de 'kleine' stemmotivataties.

De uitsplitsing per partij en per regio in tabel 1 levert interessante verschillen op:

- De kiezers van Groen! maken voor bijna 50% die keuze omwille van het milieuthema. Daarmee komt Groen! het kortste bij wat we een 'one issue partij' kunnen noemen. Het verschil met Ecolo is ook opvallend: een kwart van de Ecolokiezers stemt groen omwille van het milieuthema, maar een derde doet dat omwille van de financiële crisis.
- Een meer dan gemiddelde aandacht voor criminaliteit en justitie vinden we bij de kiezers van Vlaams Belang, Lijst Dedecker en N-VA. De kiezers van Vlaams

Belang en een beetje ook die van LDD hebben iets meer dan gemiddeld aandacht voor immigratie. Noch bij Vlaams Belang noch bij LDD is er veel belangstelling voor de staatshervorming als motivatie voor het stemgedrag.

- In Vlaanderen is er geen enkele partij waarvan het electoraat in eerste instantie door de staatshervorming gedreven wordt. Dat geldt ook voor N-VA, dat wel met 23,5% de grootste groep kiezers heeft die de partij volgen omwille van de staatshervorming. Een klein derde van de N-VA-kiezers is echter door de financiële crisis gemotiveerd. Alleen bij de kiezers van CD&V (8,8%) is er ook een ietsje meer aandacht voor de staatshervorming dan gemiddeld in Vlaanderen. In Wallonië hebben alleen de kiezers van de MR wat meer aandacht voor de staatshervorming. De 8,9% bij de MR ligt trouwens hoger dan bij de meeste Vlaamse partijen.
- Bij de kiezers van SP.a is sociale zekerheid net nog een belangrijker thema dan de financiële crisis. Een meer dan gemiddelde aandacht voor sociale zekerheid vinden we ook bij de PS, bij CD&V en bij cdH.

De alomvattende financiële crisis kan hier natuurlijk ook de rol van ‘passe partout’ stemmotivatie spelen. Ze kan ook verschillende betekenissen en interpretaties krijgen, en bijvoorbeeld voor de kiezers van N-VA – zie de campagneslogan – ook sterk communautair gekleurd zijn. Hoe en waarom de aandacht voor de crisis het stemgedrag bepaalde, zullen we verder moeten uitzoeken door een grondige analyse van de open vragen waarop de respondenten spontaan hun antwoord konden geven.

Tabel 1: De belangrijkste reden om voor een partij te stemmen (percentages per partij – tweede golf mei-juni 2009)

	Vlaanderen	CD&V	VB	SP.a	Open VLD	N-VA	LDD	Groen	Wallonië	PS	MR	cdH	Ecolo
Financiële crisis	32,9	32,4	36,8	31,4	37,6	30,1	37,1	21,3	39,7	44,3	45,2	45,1	30,5
Sociale zekerheid	22,3	30,4	12,6	37,2	18,6	12,5	13,8	12,5	15,7	23,4	6,7	17,6	14,4
Werkloosheid	13,0	13,2	10,5	13,6	13,9	8,1	13,8	10,0	13,3	14,6	11,9	14,7	15,0
Criminaliteit en justitie	8,2	5,7	16,8	1,6	7,2	14,7	13,8	2,5	7,5	7,6	7,4	6,9	4,8
Milieu	6,0	1,4	3,2	4,7	3,6	3,7	0,9	46,3	10,4	2,5	9,6	2,0	24,0
Staatshervorming	8,1	8,8	5,3	2,1	6,2	23,5	5,2	6,3	4,6	1,9	8,9	2,9	4,8
Immigratie	2,9	2,4	8,4	2,6	2,6	2,9	3,4	1,3	3,2	1,3	5,2	4,9	1,8
Belastingen	4,8	3,4	6,3	3,1	7,2	3,7	12,1	0,0	3,0	2,5	3,0	5,9	1,2
Cultuur	0,6	0,3	0,0	2,1	1,0	0,0	0,0	0,0	1,8	0,6	1,5	0,0	2,4
Mobiliteit	1,2	2,0	0,0	1,6	2,1	0,7	0,0	0,0	0,8	1,3	0,7	0,0	1,2

VERTROUWEN EN PROTEST

Bij de verkiezingen van 7 juni ging opnieuw veel aandacht uit naar het fenomeen van de proteststemmen: kiezers die niet zozeer een bepaalde voorkeur willen uitdrukken voor een partij of een toekomstige regeringscoalitie, maar die vooral hun ongenoegen willen uiten over de manier van functioneren van het politiek systeem in zijn geheel. In het Vlaams Gewest wordt de opgang van de Lijst Dedecker vaak toegeschreven aan dit fenomeen van proteststemmen, en de neergang van Vlaams Belang aan het wegstromen van proteststemmen van VB naar LDD. In Wallonië wordt het succes van Ecolo ook wel eens gelezen als een proteststem: kiezers die ontevreden zijn over het functioneren van de drie traditionele partijen in Wallonië zouden dan geopteerd hebben voor een groene stem.

Een proteststem kan beschouwd worden als een uiting van *politiek wantrouwen*. Het is dan niet meer zo dat de kiezers het enkel oneens zijn met de beleidsopties die worden genomen, maar dat ze meer fundamenteel hun vertrouwen hebben verloren in de spelregels en instellingen van de democratie. Voor de democratie is het goed wanneer de burgers een kritische houding hebben tegenover de motieven en het handelen van individuele politici. Maar als het gaat over de basisregels en de fundamentele instellingen van de democratie, dan is vertrouwen wel noodzakelijk. Als burgers geen vertrouwen hebben in de eerlijkheid van het verkiezingsproces, of in de legitimiteit van parlement of regering, dan ontstaat er een ernstig probleem voor de stabiliteit van het politiek systeem zelf.

Onze respondenten konden voor zes verschillende instellingen en personen aangeven of ze al dan niet vertrouwen hadden in die instellingen. Ze konden daarbij hun vertrouwen uitdrukken op een schaal van 0 (helemaal geen vertrouwen) tot 10 (zeer veel vertrouwen). De gemiddelde waarde op die schaal geeft dus aan hoeveel vertrouwen de Belgische burgers hebben in de politieke instellingen.

We stellen vast dat de Belgen maar een matig vertrouwen hebben in hun instellingen, met een algemeen gemiddelde van 5,13 op 10. Dit lijkt eerder aan de lage kant, en het duidt er op dat er niet echt sprake is van een overdonderend vertrouwen. Toch moet dit ook enigszins genuanceerd worden. Ook in Europees vergelijkend onderzoek wordt immers (op net dezelfde wijze) gepeild naar het vertrouwen in de politieke instellingen. Uit deze European Social Survey blijkt dat de Belgen een gemiddelde score van 4,57 geven aan de politieke instellingen (Belgisch parlement, politici en politieke partijen) en dat ligt niet zo ver af van het Europees gemiddelde van 3,89. De Denen hebben veel meer vertrouwen in hun politieke instellingen (gemiddeld 5,90/10), maar de Fransen (3,62) of de Bulgaren (1,85) hebben dan weer veel

lagere vertrouwensniveaus. Wat politiek vertrouwen betreft is België dus een Europese middenmoter.

Tabel 2: Politiek vertrouwen in België (score op 10)

	Vlaanderen	Wallonië
Regionale regering	6,02	5,32
Regionaal parlement	5,84	5,14
Federale regering	5,01	5,19
Federaal parlement	5,05	5,14
Politici	4,64	4,69
Politieke partijen	4,66	4,27
Gemiddelde	5,21	4,96

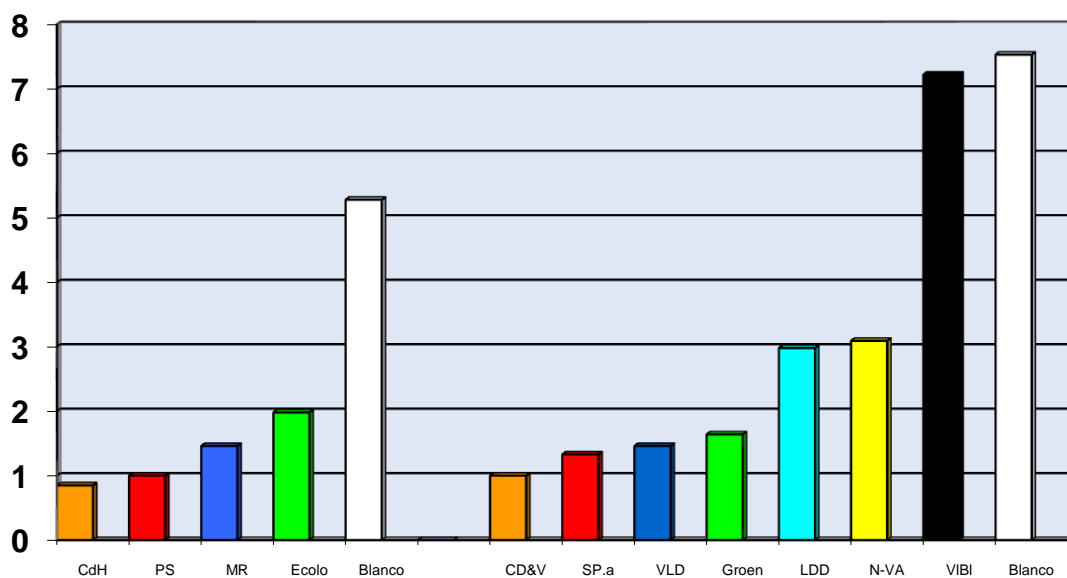
Als we vervolgens de gegevens opsplitsen per instelling, dan valt het op dat de kiezers van beide grote regio's in ons land vooral vertrouwen hebben in hun eigen regionale instellingen, nog voor de federale instellingen. Vooral in Vlaanderen is dit verschil extreem: de Vlaamse regering krijgt een volledig punt extra (6,0 in plaats van 5,0/10) in vergelijking met de federale regering. In Wallonië is dit verschil veel minder uitgesproken: de Waalse regering krijgt er 5,3 en de federale regering krijgt er 5,2/10.

De relatief zeer hoge waardering van de Vlamingen voor de Vlaamse regering zorgt er voor dat het gemiddelde vertrouwen in Vlaanderen hoger ligt dan in Wallonië. Het feit dat in Vlaanderen partijen als het Vlaams Belang en de Lijst Dedecker actief zijn, terwijl dit in Wallonië niet het geval is, betekent dus zeker niet dat de Vlamingen over het algemeen meer wantrouwend zouden zijn. Het omgekeerde is waar.

Maar wie in Vlaanderen weinig politiek vertrouwen heeft, krijgt wel de keuze tussen een aantal partijen die dat wantrouwen kunnen mobiliseren. In figuur 1 staan de netto-effecten – controlerend voor diverse achtergrondkenmerken – van politiek wantrouwen op het stemgedrag. Dat netto-effect drukt uit hoe groot de kans is dat een politiek wantrouwende

burger op die partij stemt in vergelijking met een stem voor CD&V in Vlaanderen of PS in Wallonië. CD&V- en PS-kiezers hebben inderdaad de hoogste mate van vertrouwen. Op zich hoeft dat niet te verwonderen: het gaat hier tenslotte om de belangrijkste partijen in hun gewest en historisch hebben beide partijen een belangrijke stempel gedrukt op het politiek gebeuren in hun regio. Wie een voorkeur heeft voor CD&V of PS heeft objectief dus ook meer reden om vertrouwen te hebben in het politiek gebeuren in het gewest.

Figuur 1: Het verband tussen wantrouwen en partijkeuze in Vlaanderen en Wallonië, gecontroleerd voor achtergrondkenmerken

Voor het Waals Gewest stellen we vast dat de effecten van politiek wantrouwen verder niet zo groot zijn. Burgers die wantrouwend zijn ten opzichte van het politiek systeem zijn iets meer geneigd op Ecolo te stemmen dan op PS, maar ze gaan vooral voor een blanco of ongeldige stem. Het succes van Ecolo kan dus ten dele verklaard worden door het fenomeen van de ‘proteststem’, maar dit effect blijft beperkt. De paradox van de Waalse kiezer is dat de Walen iets meer wantrouwend staan ten opzichte van het politiek systeem, maar dat ze blijkbaar niet de mogelijkheid hebben dit wantrouwen ook uit te drukken door een stem op een protestpartij. Objectief zou een dergelijke partij een relatief goede voedingsbodem hebben in Wallonië, door relatief hoge niveaus van etnocentrisme en politiek wantrouwen, maar het organisatorisch falen van een partij als het Front National zorgt er blijkbaar voor dat deze sentimenten zich niet kunnen vertalen in een specifieke partijvoorkeur.

In Vlaanderen, daarentegen, zien we heel duidelijke effecten. Een burger met een hogere mate van wantrouwen heeft 7,2 keer zoveel kans om op het Vlaams Belang te stemmen dan op CD&V. Opvallend is echter dat die wantrouwende burger ook 3,1 keer zo vaak op de N-VA stemt als op CD&V, en 2,9 keer zo vaak op de Lijst Dedecker dan op CD&V.

Samenvattend zien we dus dat politiek wantrouwen geen louter lineair effect heeft op partijvoorkeur. Het wantrouwen is hoger in Wallonië dan in Vlaanderen, maar de Waalse kiezers hebben geen partij ter beschikking die hen in staat stelt dit wantrouwen ook uit te drukken. Dit sluit aan bij eerder onderzoek dat aantoont dat racisme even hoog is in Vlaanderen als in Wallonië, maar alleen in Vlaanderen leidt tot een specifieke partijvoorkeur (voor het Vlaams Belang). Dit wijst er nogmaals op dat men op basis van een verkiezingsuitslag moeilijk algemene uitspraken kan doen over de politieke attitudes van een bevolking.

VERSCHUIVINGEN TIJDENS DE CAMPAGNE

Kiezers zijn volatieler geworden. Dat wil zeggen dat ze meer van partij wisselen dan voorheen en dat ze minder trouw zijn aan één partij. Tussen twee verkiezingen door wisselt op dit moment tussen de 25% en 30% van de kiezers van partij. De lagere partijtrouw vertaalt zich ook in een later beslissingsmoment. Steeds meer kiezers beslissen pas in de laatste weken of maanden voor welke partij ze zullen kiezen. Gevolg is dat de verkiezingscampagne meer effect heeft dan vroeger, of toch in ieder geval dat de verkiezingscampagne meer *potentieel* effect heeft dan vroeger het geval was.

Het succes van een campagne is makkelijk te meten: het volstaat na te gaan of een partij tijdens de laatste maanden voor de verkiezingen kiezers heeft gewonnen of verloren. Omdat de PARTIREP survey dezelfde kiezers heeft gevolgd tijdens drie opeenvolgende golven kunnen we dus nagaan wat het effect is geweest van alle campagne-inspanningen van de partijen in 2009: hebben partijen kiezers verloren of hebben ze kiezers gewonnen, en waar zijn die kiezers dan naartoe gegaan of van waar zijn ze gekomen?

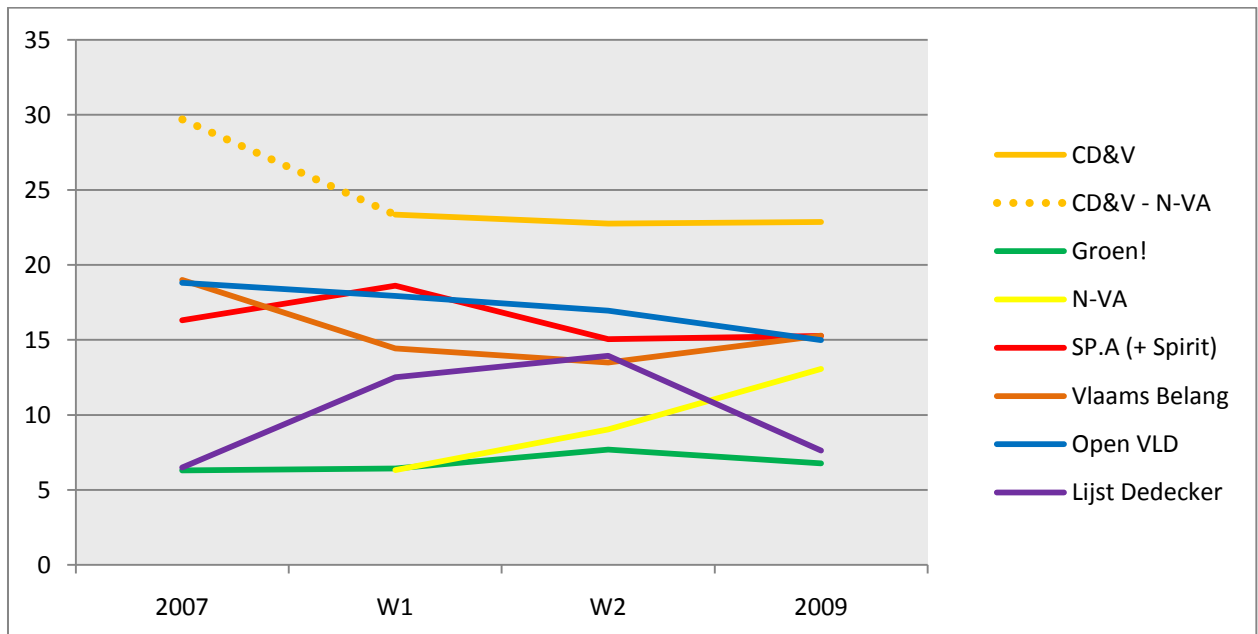
Vlaanderen

Bij de start van de campagne in de lente van 2009 waren er ten opzichte van de verkiezingen van 2007 al een aantal verschuivingen gebeurd. Vooral de winst van LDD valt op, net als het verlies van Vlaams Belang. Maar tijdens de campagne bewoog er nog heel wat. Figuur 2 geeft de evoluties van de stemintenties. Ze geeft de reëel behaalde scores per partij aan in 2007, bij de eerste golf van onze survey (W1) bij de tweede golf van onze survey (W2) en tenslotte de finale uitslag van 2009.

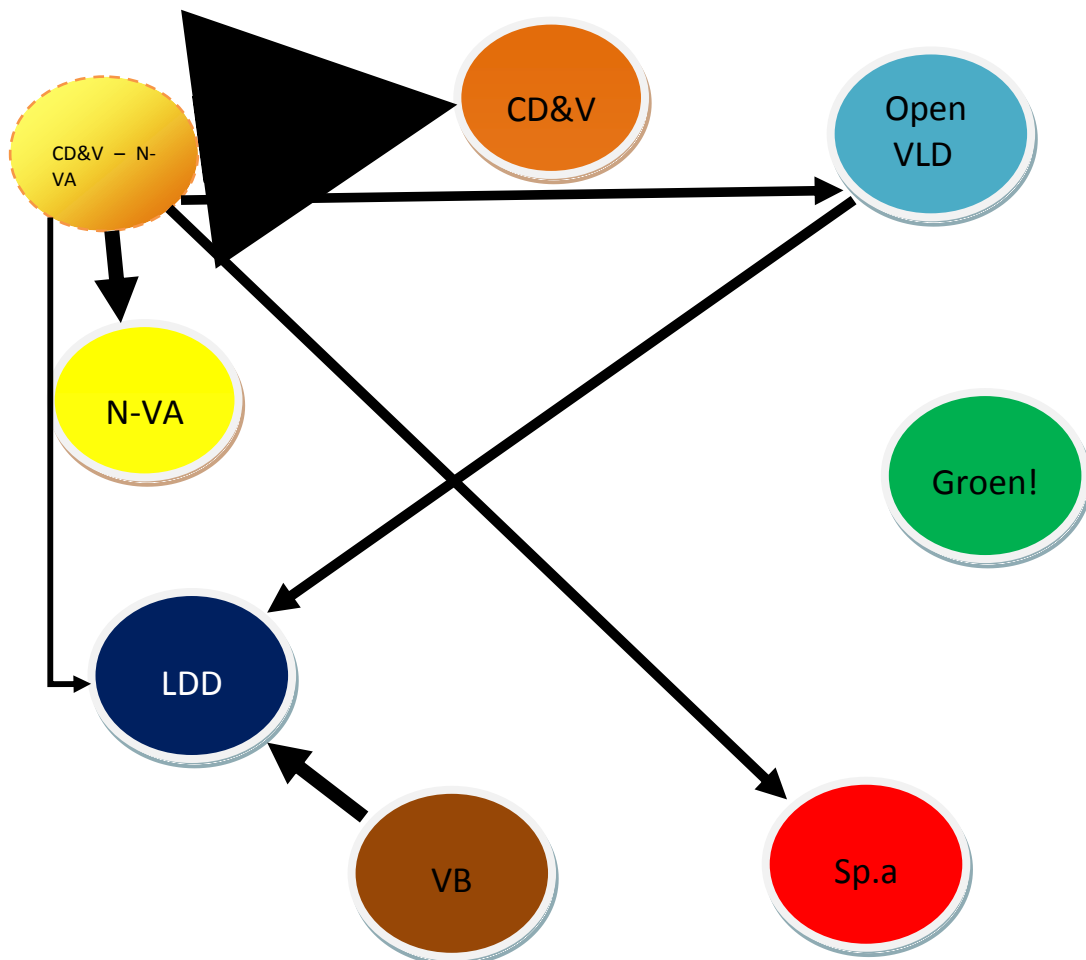
In figuur 3 brengen we de ‘nettostromen’ tussen de partijen tussen 2007 en het begin van de campagne in kaart. De instroom is dus van de uitstroom afgetrokken. In werkelijkheid zijn er natuurlijk steeds ook stromen ‘terug’ en is er dus veel meer uitwisseling dan wat de figuur suggereert. Ook hebben we de kleine ‘nettostromen’ niet opgenomen. De cijfers worden dan immers te klein om betrouwbaar te zijn.

Uit figuur 3 blijkt dat de winst van LDD van het Vlaams Belang kwam, evenals van Open VLD en van het voormalige kartel CD&V – N-VA. Open VLD won van het kartel, maar verloor dan weer aan LDD.

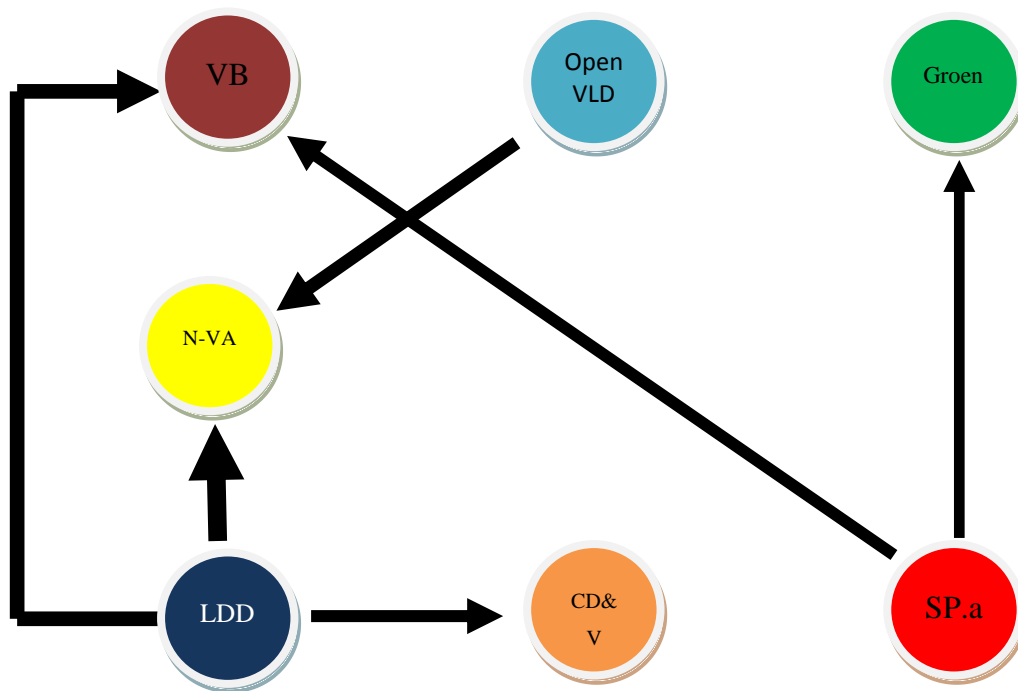
Figuur 2 : De evolutie van het Vlaamse kiezerskorps (stemgedrag en stemintenties) tussen juni 2007 en juni 2009

Figuur 3: De belangrijkste nettoverschuivingen tussen de partijen van juni 2009 tot het begin van de campagne in 2009

Figuur 4: De belangrijkste nettoverschuivingen tussen de Vlaamse partijen tijdens de campagne

Figuur 4 beschrijft hoe de kiezers tussen de partijen bewogen in de loop van de campagne. De belangrijkste bevindingen zijn:

- De grootste uitwisselingen van kiezers vonden aan de rechterzijde en in het centrum plaats. Aan de linkerzijde bewoog er minder. Aan de rechterzijde was de campagne bijzonder competitief. Het partijlandschap is er overbevolkt en dat vertaalt zich in drie partijen die zich erg dicht bij elkaar bevinden, ook in de ogen van de kiezers.
- Tijdens de campagne kwam de instroom van N-VA in grote mate van LDD en Open VLD. Vooral de LDD bloedde leeg tijdens de laatste weken van de campagne en de kiezers gingen vooral naar N-VA. Het verlies van de Open VLD tijdens de campagne is in grote mate te wijten aan de N-VA die succesvol in de blauwe vijver viste.
- LDD is de grote stemmenleverancier aan de rechterzijde tijdens de campagne. Heel veel kiezers spraken zich nog voor die partij uit lang voor de verkiezingen (veel meer dan er ooit op gestemd hadden) maar die potentiële kiezers konden niet worden vastgehouden. Naast naar de N-VA, vluchtten de kiezers weg naar het Vlaams Belang en naar de CD&V. De vijandelijkheden tussen Open VLD en LDD hebben geen van beide winst opgeleverd. Integendeel, er was nauwelijks een kiezersstroom tussen beide partijen, maar ze verloren beide aan de N-VA.

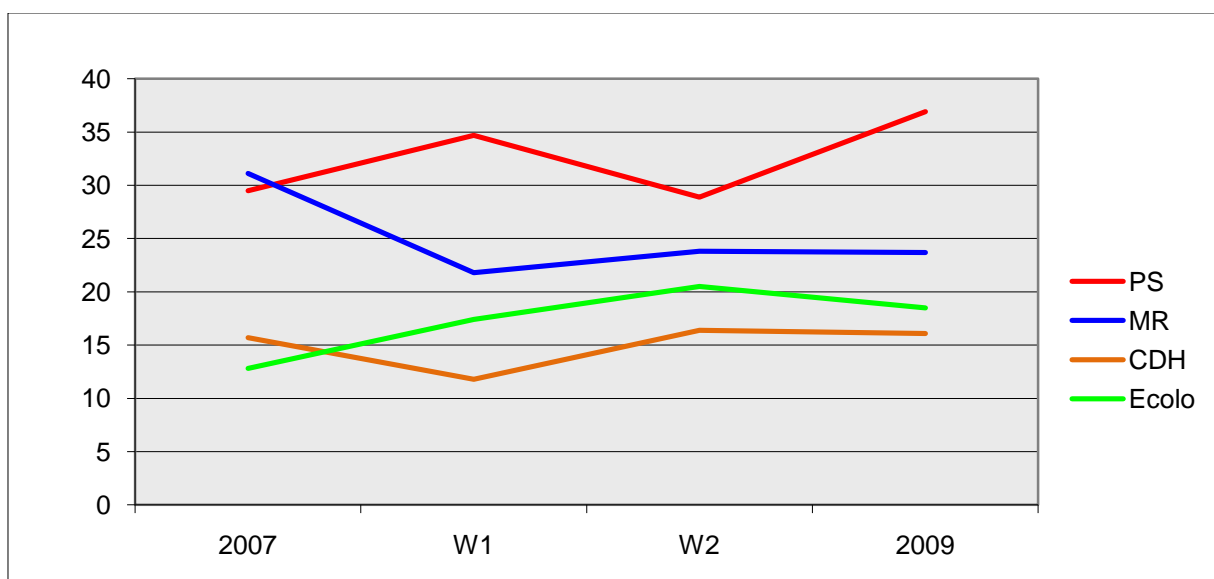
- De SP.a beleefde geen succesvolle campagne en verloor stemmen aan beide flanken. Op de linkerzijde gingen de groenen met een aantal stemmen lopen, de bijna traditionele stroom tussen beide partijen. Op de rechterzijde was opnieuw het VB een alternatief voor de SP.a-kiezers. Dat doet denken aan de verkiezingen van de jaren '90 toen de socialisten hun oude achterban voor een stuk aan het Vlaams Belang kwijtspeelden.

Wallonië

In het Waalse Gewest zijn er ook al duidelijke wijzigingen in de onderlinge machtsverhoudingen bij het begin van de campagne. Figuur 5 geeft de evolutie weer vanaf de verkiezingen van 2007 over de twee pre-electurale golven van de PARTIREP survey en tenslotte het finale resultaat in 2009. De conclusies zijn zeer duidelijk:

- De MR heeft haar verlies al volledig geïncasseerd bij het begin van de campagne.
- De PS herstelt zich na de verkiezingen van 2007, verliest stemmen tijdens de campagne en herstelt zich weer goed in de laatste rechte lijn naar de verkiezingen.
- Ecolo klimt gestaag sinds 2007 maar verliest kiezers in de allerlaatste fase.
- cdH is over de hele periode relatief stabiel. De partij verliest een beetje na 2007, wint weer tijdens de campagne en gaat dan weer lichtjes achteruit.

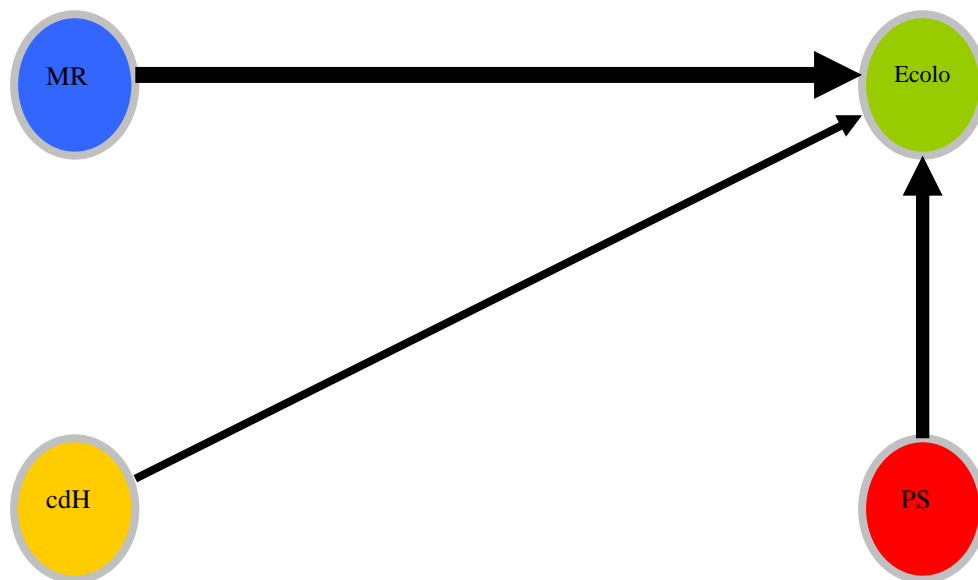
Figuur 5 : De evolutie van het Waalse kiezerskorps (stemgedrag en stemintenties) tussen juni 2007 en juni 2009

Om te weten te komen welke bewegingen van de kiezers dit totale resultaat opgeleverd hebben, kunnen we weer kijken naar de nettostromen tussen de verschillende partijen. In de drie volgende figuren 6, 7 en 8 geven de pijlen opnieuw de richting en het belang van de uitwisselingen aan.

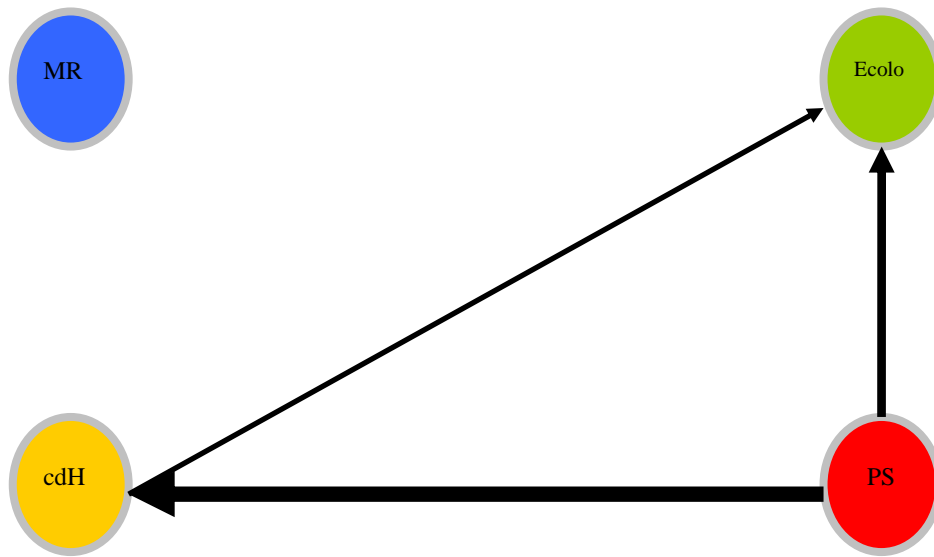
Figuur 6 illustreert hoe na de verkiezingen van 2007 alle nettoverschuivingen in de richting van Ecolo gaan. In eerste instantie de MR, gevolgd door PS en cdH verliezen kiezers aan Ecolo.

Figuur 6: De belangrijkste nettoverschuivingen tussen de partijen in Wallonië van juni 2007 tot het begin van de campagne

Figuur 7 toont de uitwisselingen tussen het begin van de campagne en het einde van de maand mei. Tijdens die periode zijn er twee significante bewegingen. De eerste is een verdere lichte winst van Ecolo ten koste van PS en cdH. De tweede is een wat belangrijker winst van cdH ten koste van de PS. MR wint noch verliest (netto) van of aan andere partijen. Grote verliezer van het campagnebegin is dus ongetwijfeld de PS.

Figuur 7: De evolutie van de stemintenties tussen de eerste en de tweede golf van de PARTIREP election study

Figuur 8 ten slotte toont de significante bewegingen tijdens de laatste dagen van de campagne. De PS compenseert dan de eerder opgelopen verliezen en wint kiezers terug van cdH en van Ecolo. Voor de MR blijft ook deze fase een neutrale operatie. De partij wint en verliest kiezers, maar altijd in ongeveer gelijke hoeveelheden, wat het nettoresultaat op nul brengt.

Figuur 8: De nettoresultaten van de bewegingen tussen de partijen in Wallonië tussen de tweede golf van de enquête en de verkiezingen van juni 2009

